

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кафедра туризму

Тема лекції № 4.

Походи і подорожі Середньовіччя

з дисципліни

“Історія туризму”

для студентів IV курсу факультету туризму
спеціальності “Туризм”

Програму розробив:

к.г.н, доцент Худоба В.В.
Викладач Четирбук О.Р.

Затверджено на засіданні

кафедри туризму

Протокол №____

від 20__р.

Зав. кафедрою, професор_____ І.М.Волошин

Львів-20__

План

1. Зародження і розвиток паломництва у Середньовіччі. Арабські мандрівники і паломники
2. Історія Хрестових походів
3. Розвиток гостинності у середньовічній Європі
4. Торгові шляхи на Схід. Подорожі Марко Поло

Загибель Давнього Риму поклала початок нової культурної епохи, яку називають Середніми віками. Ця назва була введена гуманістами, які таким чином позначали історичний період між античною культурою і часом відродження античних традицій у Європі.

Хронологічними рамками європейського Середньовіччя вважають дві ключові дати: падіння Римської імперії і початок епохи Великих географічних відкриттів, а, точніше, відкриття Колумбом Америки. У відповідності до іншої точки зору, Середньовіччям вважають проміжок часу від Клавдія Птолемея, що узагальнив досягнення античної географії, до Христофора Колумба, якого ідея кулеподібності Землі підштовхнула на нові географічні відкриття.

Середньовіччя є складним історико-культурним феноменом, який має власну специфіку у різних народів. Тому вірніше говорити про європейське Середньовіччя, про середньовічний період арабської культури.

Не дивлячись на вагомості відмінності, культури різних народів в даний конкретний період не позбавлені спільних рис. Образ світу у всіх цих культурах базується на їх релігії. До цього часу вже існували практично усі світові релігії, найдавніша з яких - буддизм - з'явилась в Індії ще до нашої ери, а наймолодша - мусульманство - сформувалось на Близькому Сході в шостому - сьомому столітті. У Європі ще у часи Римської імперії у другому - третьому столітті отримала поширення християнська релігія, що стала панівною релігією європейського середньовіччя.

Середньовічний світ обмежує земний кругозір людини, відкриваючи перед ним безкінечність небес. Погляди людей спрямовані у небо. Уявлення про кулеподібність Землі і ідея єдиного спільного цілісного Світового океану назавжди ніби-то забуті. Світ уявляють як плоске коло, до краю якого може добратися

людина. Цей світ неоднорідний. Його простір наповнений релігійним змістом. У ньому можна знайти святі місця і прокляті ділянки. Власне життя людини уявлялось як важка подорож у часі, сходженням до світу божественного. Побутова культура людини визначалась релігійним культом. Одним з вагомих елементів релігійного культу є відвідування місць, пов'язаних зі святим чи божеством.

Практично в усіх релігіях світу згадують природні об'єкти, храми і поховання, яким поклоняються вірні. Ще у часи Давнього світу вірні відправлялися з культовою метою до храмів, святинь і святих джерел. Причини, що кликали вірних у далекі подорожі, є найрізноманітнішими: надія отримати духовну підтримку, бажання позбавитися від хвороби чи невдач у житті, необхідність виконати накладену епітимію.

Таким чином формувалася релігійна традиція, що отримала назву паломництво (паломниками в Давній Русі називали мандрівників з Палестини, що приносили пальмові гілки), яка оволоділа широкими масами вірних і отримала свій наймасштабніший розвиток в епоху середньовічної культури, не дивлячись на те, що паломництво як явище зародилось у час недостатніх географічних знань і вкрай нерозвинених транспортних засобів.

Представники усіх світових релігій здійснюють паломницькі подорожі. Буддисти повторюють у своїх подорожах подорожі Будди, прихильники сикхізму йдуть на поклоніння в Золотий храм в місті Амрітсар на півночі Індії, а послідовники індуїзму вклоняються святим місцям Крішни і Вішни, здійснюють омивання у водах священної ріки Ганг. Паломництво як культурний феномен відоме ще з найдавніших часів, кожна релігійна культура має власну географію паломництва.

Буддійське паломництво. Починаючи з четвертого століття н.е., у Китаї поширюється буддизм, який сюди проникав з Індії. У цьому напрямку йдуть і монахи-місіонери, які мали бажання відвідати святі для буддистів місця. Буддійські храми є чудовими пам'ятками світової культури. Сучасні буддійські паломники так розраховують терміни своєї подорожі, щоб прибути у визначене місце в один з чотирьох знаменних днів кожного місяця.

У давні часи буддійські паломництва були багаторічними, бо відстані, які треба було подолати вірним, були гігантськими. Історія зберегла багато імен китайських буддистських паломників - Фа Сянь, Сюань Цзян, Чан Гунь та ін.

Одним з засновників паломницьких подорожей в Китаї вважають буддійського монаха Фа Сяня, який у четвертому столітті здійснив багатолітнє паломництво в Індію. У супроводі кількох монахів, що хотіли вивчити країни, які розташовані на захід від Китаю, вони подолали низку гірських хребтів і, перейшовши річку і велику пустелю Гобі, опинились поблизу озера Лобнор.

Подальші подорожі Фа Сяня проходили дорогами Східного Афганістану, по більшій частині Індійського півострова. Побував він і на островах Цейлон і Ява. На острові Цейлон (інша назва Серендіб - перлина Сходу, так його називали арабські мореплавці) є свята гора, яку буддисти називають Місцем святого сліду. На вершині гори, що має конічну форму, розташований великий плоский камінь, на якому стояв Будда і проповідував своє вчення. Пізніше на острові Ява в восьмому - дев'ятому століття збудують найбільший буддійський монастир Боробудур у вигляді десятиярусної кам'яної піраміди, прикрашеної 104 статуями Будди і 1460 рельєфами, що розповідають про його життя. Наприкінці вісімнадцятирічної подорожі Фа Сянь відбув у Китай і повернувся в рідне місто Сіань-фу (Кантон). Так закінчилася одна з найдивніших паломницьких подорожей китайського монаха.

Інший відомий китайський мандрівник Сюань Цзян (приблизно 596-664 рр.), буддійський монах-пілігрим, на початку правління китайської династії Тан відправився на батьківщину буддизму. Його шлях пролягав через північно-західний Китай і Середню Азію, далі через територію сучасного північного Пакистану в центр півострова, де у той час розміщувалася держава одного з індійських правителів. Пробувши в Індії з 629 по 645 р., Сюань Цзян записував свої враження, які пізніше стали знаменитими "Записками про країни Заходу в епоху великої династії Тан" (648 р.), що є однією з найцінніших матеріальних пам'яток цієї епохи. У книзі Сюань Цзян розповідає про життя і побутову культуру індійців, вона містить відомості про вигляд індійських міст.

Завдяки буддійським паломникам Китай познайомився з давньою культурою Індії. У першій половині сьомого століття китайські паломники перестали обходити Тибет. Вони розвідали більш короткий шлях. Через високогірні проходи Тибету і Гімалаїв вони сходили на рівнину річки Ганг.

Арабські мандрівники і паломники. Ще більш широким був географічний кругозір арабів, що з'явилися на історичній арені Передньої Азії. Арабів можна вважати одним з найподорожуючих народів того часу.

З сьомого століття арабські племена, що заселяли Аравійський півострів, отримали нову релігію - мусульманство. Засновник релігії Мохаммед (приблизно 570 - 632 рр.) змушений був покинути Мекку і переселитися у сусіднє місто Медіна. Хіджра (по-арабськи переселення) відбулось 16 червня 633 р. Ця дата стане початком нового мусульманського літочислення. Після смерті пророка керівники мусульманських спільнот отримують титул халіфа, що означає заступник, намісник.

Першими халіфами були найближчі помічники Мохаммеда, які закінчили об'єднання Аравії, заклавши основи гігантської імперії арабів - Халіфату. Географія військових походів арабів є досить вражаючою - вона охоплює Середземномор'я, африканське узбережжя і територію Західної Європи. Завоювання Іспанії маврами в 714 р. призвело до посилення впливу арабської культури.

Народи, що заселяли арабський Схід, прославилися не лише завойовними походами, саме вони активно налагоджували торговельні зв'язки з іншими країнами. В дев'ятому-десятому столітті арабських торговців можна було зустріти на сухопутних дорогах Сходу, Північної Африки і Середземноморського узбережжя. Кораблі арабських купців плавали по усіх морях Європи, по Червоному морю і Індійському океану.

Серед арабських мандрівників по Передній Азії найбільш відомими є **Сулейман з Басри** (сьоме століття), який здійснив подорож у Китай, відвідавши Цейлон і Суматру, Андаманові і Нікобарські острови. У його записках описані багато дивних пригод на морі і островах, населених канібалами.

Відомий також арабський мандрівник десятого століття **аль-Масуді з Багдаду**. Він побував у країнах Близького і Середнього Сходу, Середню Азію,

Кавказ і Східну Європу, Північну і Східну Африку. Враження про подорожі він залишив у книгах "Золоті пояси і розсипи дорогоцінностей" і "Повідомлення і спостереження".

Багато подорожував **хорезмський вчений Біруні** (924-1048 рр.), що узагальнив зібрані ним матеріали в книзі "Канон Масуда".

Наступні століття відзначилися розширенням географії подорожей. **Арабський письменник Ібн Даста**, що жив у Персії, здійснив тривалу подорож, результатом якого стала історико-географічна енциклопедія свого часу "Книга дорогоцінних скарбів", що містить відомості про країну східних слов'ян.

Подорожі були настільки поширеними, що великий лікар, уродженець невеликого містечка поблизу Бухари **Абу Алі Ібн Сіна (приблизно 980-1037 рр.)**, котрого європейці називали **Авіцена**, у книзі "Канон лікувальної науки" присвятив спеціальну главу для порад тим, хто подорожує. У цьому трактаті сім параграфів, де видатний лікар дає рекомендації з режиму харчування, з профілактики здоров'я і надання допомоги мандрівникам у різних кліматичних зонах, а також поради для тих, хто подорожує морем.

Авіцена, зокрема, радить мандрівнику, позбавленому звичних речей, до яких він звик у власному домі, ставитися з особливою увагою до власного харчування. Необхідно вживати їжу хорошої якості і у невеликій кількості, для того щоб вона переварювалася добре і у судинах не накопичувалися її надлишки. Не можна відправлятися у подорож з повним желудком, щоб не зіпсувалася їжа і не виникала потреба пити воду. Стосовно споживання води, Авіцена дає спеціальні поради з її очищення.

У дванадцятому столітті відомий **арабський мандрівник аль-Ідрісі** був запрошений сицилійським королем у Палермо для укладання географічних карт. В 1154 р. з'явилась його книга "Географічні розваги", у якій крім країнознавчих відомостей були перевірені ідеї Птолемея. Більш того, результатом його багаторічної праці стали карти світу - кругова і прямокутна - на сімдесяти листах.

Найвідомішим арабським мандрівником вважають Абу Абдалаха Ібн Батуту з Танжера в Марокко, який у чотирнадцятому столітті побував у майже

всіх країнах тодішньої Азії, познайомився з північним узбережжям африканського материка і долиною річки Ніл. Під час другої подорожі він перейшов Сахару у різних напрямках. В наступних подорожах Ібн Баттута відвідав Крим, побував в низинних районах Волги, побував у Середній Азії. Кілька років він прожив в Індії, далі пройшов через Індостан на південь, відвідав Мальдівські острови, Цейлон і морем прибув у Китай.

Пройшовши сушею і по морю разом приблизно 130 тисяч км, Ібн Баттута повернувся додому і написав книгу під назвою "Дарунок споглядачам про диковинки міст і чудеса подорожей", більш відому як Подорожі Ібн Баттути. Книга про його 25-річні подорожі, що містить великий історичний, географічний і етнографічний матеріал, була перекладена на кілька європейських мов і стала цінним посібником з середньовічного країнознавства.

Завойовницькі походи арабів, розвиток торгівлі призвели до швидкого поширення мусульманства. Усі мусульмани мали зобов'язання по крайній мірі раз за життя здійснити паломництво у Мекку - святе для усіх представників цієї релігії місце. Починаючи з того часу і до сьогодні в Мекку спрямовуються потоки мусульманських паломників. Головна мета паломництва у Мекку полягає у тому, щоб сім разів обійти навколо Кааби і доторкнутися до чорного каменя. Кааба розташована на святому місці - Аль-Харрам, яке сьогодні є найбільшим храмом під відкритим небом. Другим за значенням святим містом для мусульман є Медіна, чи Місто Пророка, у якому є могила Мохаммеда.

Святі для мусульман місця є і у Давньому Єрусалимі. Це місто, в якому зупинявся пророк Мухаммед під час своєї легендарної нічної подорожі з Мекки. В мусульманському кварталі розташований Харам-еш-Шеріф (святий двір) зі святинями ісламу. Це знамениті мечеті Омара і Аль-Акса. Мечеть Скелі була збудована в 691 р. за наказом халіфа Омара, звідси її друга назва. Через два роки на місці християнської базиліки спорудили мечеть Аль-Акса, у північному крилі якої є місце Маком Азіз, де за переказами пророк Мухаммед вознісся на небеса з Єрусалиму.

Єрусалим - центр паломництва. Історія Єрусалиму нараховує не одну тисячу років. Вперше це місто згадується в давніх літописах середини другого тисячоліття до н.е. В десятому столітті до н.е. Єрусалим - центр Іудейського царства. Ще за часів царя Давида тут була столиця його держави. Цар Соломон, син Давида, збудував тут Перший храм, розвалини якого - Стіна плачу - з п'ятого століття є місцем паломництва представників іудаїзму.

У шостому столітті до н.е. тут збудували Другий храм. Красу цієї величної споруди описав давній історик Іосиф Флавій в "Іудейських давностях", порівнявши цей храм з блискучою гірською вершиною. Другий храм зруйнували в першому столітті під час Іудейської війни.

Уявити усю красу цієї споруди можна за точною моделлю Другого храму, яка була відтворена вже в наші часи, у 60-і роки двадцятого століття у масштабі 1:50 і представлена виставлена для огляду на території одного з єрусалимських готелів.

Місто пережило багато випробувань і воєн. В 33 році поблизу Єрусалиму, на горі Голгофа, був розп'ятий Ісус Христос. Неодноразово на нього нападали вороги, його захоплювали війська вавілонського царя Навуходоносора (586 рік до н.е.) і знаменитого полководця давності Александра Македонського (322 рік до н.е.). В 640 р. Єрусалим завоювали араби.

Цьому містові випала доля стати столицею Іудейського царства, входити до складу Священної Римської імперії, Візантії, Арабського халіфату, бути частиною турецької Османської імперії і т.д.

Це місто - місто, куди прагне потрапити кожен християнин. В часи першого хрестового походу його проголосили столицею Єрусалимського королівства хрестоносців. Усі ці потрясіння не могли не залишити свого сліду в історії міста, він заповнений пам'ятками давніх епох. Єрусалим вважається священним містом у представників різних релігій: в християн, іудеїв, мусульман.

В четвертому столітті візантійський імператор Константин наказав збудувати на руїнах римського язичницького храму храм Гробу Господнього, бо саме на цьому місці, за переказами, був розп'ятий, похований, а потім воскрес Ісус Христос. Поклоніння Гробу Господньому складає найважливішу мету паломництва християн.

Християнські вірні прагнуть по слідах Ісуса Христа на Голгофу. Цим шляхом слідуєть пілігрими з четвертого століття.

Не лише в Єрусалимі, але і в інших містах Давньої Палестини існує багато святих місць для християн усього світу. Паломники прагнуть потрапити і у Віфлеєм - туди, де народився Ісус Христос і де в часи правління імператора Юстиніана в шостому столітті збудували храм Різдва Христового, він розташований у самому центрі міста.

Історія Хрестових походів. Хрестові походи, які розпочались в 1095 р. і тривали наступні 200 років, призвели до мобільності населення середньовічної Європи. Як відзначають дослідники, ті, хто вирушав у хрестовий похід, не знали власне словосполучення хрестовий похід, воно з'явиться пізніше у працях істориків кінця сімнадцятого століття. Люди того часу воліли говорити про паломництво за море, про дорогу в Святу Землю, про подорож по слідах Божих, зміст якого в моральному, духовному очищенні, у русі від гріха до спасіння.

Хрестові походи мали на меті не лише звільнення Єрусалиму. З давніх давен завойовники прагнули підкорити Палестину, що була центром культури того часу. Це було своєрідне перехрестя цивілізацій, через який проходили найважливіші торгові шляхи. Як вважають вчені, хрестові походи в країни Східного Середземномор'я свідчать про бажання європейців закріпитися у цьому регіоні. Фактично наслідком хрестових походів стало переселення великих мас народу на Схід. Важко переоцінити інформаційне значення цих походів. Коли хрестоносці і пілігрими опинялися на Сході, перед їх очима поставали дивні тварини і рослини, невідомі народи. Звичаї і традиції, одяг і зброя, влаштування міст говорили про те, що місцеві люди є носіями давньої культури. Їх досягнення в науці і сільському господарстві, в будівництві і лікарській справі дивували і захоплювали хрестоносців. Лицарі були вражені хоробрістю палестинців і щедрістю східних правителів.

Мусульманський Схід мав помітний вплив на культуру Західної Європи. Утворення християнських держав на землях Давньої Палестини, багаточисельні подорожі паломників призвели до поширення знань про країни Близького Сходу. На

полях європейських селян стали з'являтися гречка, рис, гарбузи, абрикоси, лимони та інші культурні сільськогосподарські рослини. Європейці познайомились з вітряними млинами, привезли чудові тканини, сприйняли деякі звички і традиції східних народів.

Історик хрестових походів Б.Куглер пише: Юна Європа ревниво і з великим успіхом вчилась під час своїх навчальних подорожей на Схід, як можна назвати хрестові походи. Дивним багатством східних слів у наших мовах можна пояснити як багато ми запозичили в магометян. З Азії до нас завезено такі слова, предмети і поняття, як ситець, софа, матраци і алькови, базар, магазин і арсенал, мито, соляний податок, тариф. Немає галузі політичного, військового, торговельного, промислового, наукового, художнього і навіть церковного життя, яка б не отримала збагачення зі Сходу. Навіть усезагальне використання вінка з троянд у найпізніші середні віки на Заході має коріння у копіюванні східного звичаю.

Священа війна, що розпочалась через ненависть до ісламу, сприяла активізації торгівлі з мусульманами і, як наслідок, більш швидкому розвитку європейської культури.

Розвиток гостинності у середньовічній Європі. Розвиток матеріальної культури в античний період забезпечив досить високий рівень комфорту в містах, склалась інфраструктура доріг і готелів, які забезпечували мандрівникам усе необхідне. Таверни, постоялі і гостинні двори, що з'явилися в античних державах, досягли особливого розквіту у часи Римської імперії, коли їх послугами користувались мандрівники, чиновники, кур'єри і урядовці. В період занепаду Римської імперії більшість з таких підприємств розорились, перестали існувати. Лише через чотири століття розпочнеться формування середньовічної системи гостинності.

Торгівля зі Сходом, розвиток ремесел призвели до зростання середньовічних європейських міст. Ще у дев'ятому столітті починають реанімуватися римські міста, зруйновані у свій час варварськими завойовниками. Неаполь і Генуя, Флоренція і Мілан - ці та інші міста, розташовані на італійському півострові, міста в басейнах

річок Рейн і Дунай, міста Франції і Англії притягують більші маси народу, змінюючи напрямок міграційних потоків на території Європи.

Життя середньовічних міст регламентувалося міською владою. Для іноземців в містах стали відкривати спеціальні готелі. Утримувачі цих готелів зобов'язані були здійснювати нагляд за відвідувачами. Взагалі ставлення до іноземних гостей у той час було не найкращим. Збереглися історичні свідчення того, що, наприклад, іноземці, що приїхали в Лондон в першій половині п'ятнадцятого століття, були надзвичайно обмежені у правах. Крім того, обмежувались переміщення по країні іноземних купців, терміни їх торгівлі.

Разом з тим, поява великої кількості купців, паломників, мандрівників на дорогах середньовічної Європи сприяло подальшому розвитку культури гостинності. Паломники перебували під особливим покровительством церкви і влади. В восьмому столітті, задовго до хрестових походів, Карл Великий заснував будинки для відпочинку пілігримів. Саме тут бідні мандрівники і пілігрими могли отримати безплатний кусок хліба і влаштуватися на нічліг. При монастирях і рицарських орденах стали відкривати спеціальні заклади, госпіції, де не лише приймали, але і лікували пілігримів.

Процес секуляризації фактично призвів до руйнування створеної у Європі системи гостинності на базі монастирів. Коли в 1538 р. Генріх восьмий спробував заборонити монастирі, він, не прагнучи цього зробити, фактично загальмував розвиток готельної справи, що посилювало потребу у розвитку системи розміщення в містах.

Стали з'являтися постійні подвір'я і таверни, які приймали мандрівників, надаючи їм скромні умови для проживання. В такому постійному подвір'ї мандрівники влаштовувалися на нічліг на матрацах на підлозі, харчувалися їм доводилося принесеними з собою харчами чи купувати її у господаря. Частіше всього це був хліб і м'ясо, риба чи курча. Головними напоями були вода і вино. Постійні подвір'я не відрізнялися чистотою, бо у ті часи мало що знали про гігієну. Проте вони зажили слави притонів за п'янство і грабежі.

Через те що постійні подвір'я давали їх власникам непоганий прибуток, вони були зацікавлені у привабленні у свої заклади відвідувачів, тому і умови обслуговування там постійно покращувалися. Письменник Джефрі Чосер у своїх "Кентерберійських оповіданнях" розповідає про традиції, що склалися у чотирнадцятому столітті у знаменитій лондонській таверну Табарад. Паломники, що спрямовувалися в Кентербері, до святих мощів Томаса Бекета, нагороджувалися господарем таверни Гаррі Бейлі безкоштовним обідом за найкраще оповідання про свою подорож.

Поступово утримання готелів в містах, що відроджувалися, на півдні Європи стає солідним квітучим бізнесом, створювані спілки власників готелів започатковують загальні правила для себе і своїх гостей.

Одним з наслідків знайомства з східними товарами і продуктами стало поширення в Європі такого напою як кава. Вперше у Венеції в шістнадцятому столітті з'явилися заклади, де можна було випити чашку кави. Власне слово, що позначає цей ароматний напій, з'явилось у французькій мові в 1575 р. і спочатку звучало як кахуїн, змінене від арабського гафва.

Лише за Климента восьмого кава отримала статус християнського напою. Говорять, що Папа, спробувавши його, зазначив, що сатанинський напій настільки добрий, щоб залишати його язичникам.

В 1652 р. на вулиці Сен Майкл Аллей в Лондоні відкрили першу англійську кав'ярню. Пізніше їх кількість стрімко зростало. В одній лише Венеції їх нараховувалось кілька десятків, включаючи знамените Кафе Флоріан на площі Сан Марко, що діє і сьогодні.

Європейці придумали багато способів приготування цього напою. Так, у Відні каву підсолоджували медом і розбавляли молоком. У той час кав'ярні викликали бурні суперечки у суспільстві, одні бачили в них засіб від всезагального п'янства, інші - центри поширення усіх смертних гріхів. Пізніше такі напої як кава і чай стали звичними для європейців.

Середньовічні міські свята. Життя середньовічної людини було сповнене різними розвагами і святами. З розвитком торгівлі і ремесел відбувались помітні

зміни у способі життя міщан, вони зачепили і культуру розваг - поступово від потішної вона перетворюється на карнавальну. Досить часто відбувались публічні страти, котрі представляли з себе і судову процесію, і у той же час яскраве видовище. Народу подобались професійні свята, яких було немало у середньовічних містах, де розквітло різне ремесло. На них сходились великі натовпи мешканців інших міст і сіл. Великою популярністю користувалися турніри рицарів. Міщан також приваблювали також театралізовані вистави, у тому числі виступи бродячих артистів, жонглерів, дресирувальників, канатоходців, акробатів і ляльководів. Останніх недолюбувала церква, яка вбачала в лялькових виставах своєрідні танці сатани.

У західноєвропейських містах складаються **карнавальні традиції**. Перші згадки про карнавали і фестивалі у різних містах Західної Європи: передовсім в Італії, у Франції, а пізніше в містах Німеччини - в Нюрнберзі і Кьольні - припадають на дев'яте-десяте століття. Власне слово карнавал походить від італійського карне вале, що означає прощавай мясо. Історично це були свята шлунку. Таким був тиждень перед сорокаденним постом перед Паскою, коли ще можна було їсти мясо, пити вино, веселитися. Маскарадні костюми дозволяли людям стати невпізнаними і брати активну участь у розвагах. Карнавали організовували також у дні святого Стефана (26 грудня), Івана-Євангеліста (27 грудня), 28 грудня, в перший день нового року, на Богоявлення (6 січня).

Організаторами карнавалів зазвичай були купецькі корпорації. Наприклад, організатором карнавалу у Нюрнберзі була корпорація мясників, а у Франції - об'єднання виноробів. Головна частина будь-якого карнавалу - урочиста хода головними вулицями міста. Розквіт таких свят припав на чотирнадцяте-п'ятнадцяте століття.

Традиції проведення карнавалів збереглися до наших днів. Так, наприклад, карнавал у Венеції чи бразильський карнавал, що існує з 1641 р., і зараз приваблюють багато гостей і туристів. У наш час з'являються і нові яскраві видовища. Вже більше ста років міщани в певний день закидують один одного і гостей апельсинами в італійському містечку Іврея, що неподалік Турину. Не так

давно виникла традиція помідорних боїв - з 1944 р. вони проводяться на вулицях невеличкого містечка Букол неподалік іспанської Валенсії (Томатіна). Міські свята і карнавали сприяли розвитку системи гостинності у середньовічних містах.

Середньовіччя зробило великий внесок у розвиток культури. Воно успадкувало традиції давньої вченості, у тому числі і освіти. У середньовічний період почала розвиватися писемність. У країнах Західної Європи - на основі латинської графіки, словянські племена у свою чергу отримали писемність в дев'ятому-десятому столітті завдяки вченим-монахам просвітникам братам Кирилу і Мефодію. В середині дев'ятого століття Кирило на базі грецького алфавіту створив словянську азбуку. З допомогою Мефодія він переклав на словянську мову грецькі церковні книги.

Такі міста в Західній Європі, як Флоренція, Венеція, Мілан, Рим, Неаполь, Париж і Антверпен, найбільші міста Іспанії і Англії сміливо можна вважати центрами культури у Середньовіччі.

Розвиток середньовічної культури пов'язаний з появою перших європейських університетів. Їх виникнення пов'язане зі зростанням потреби у знаннях, що викликане розширенням міст і зародженням міської культури. Університетас з латинської означає об'єднання. Найстаріший європейський університет створили у місті Болонья в одинадцятому столітті. В дванадцятому столітті створили університети в Парижі і Оксфорді. Паризький університет, що виник на базі богословської школи, заснованої ще духівником короля Людовіка дев'ятого Робертом де Сорбоном, пізніше отримав його ім'я.

У наступному столітті список європейських університетів поповнили заклади в Кембріджі, Падуї, Неаполі, Саламанці, Севільї, Лисабоні, Тулузі. В чотирнадцятому столітті з'являються університети в Кьольні, Гейдельберзі, Римі, Відні, Празі, Кракові та інших містах. До кінця століття їх було приблизно 40.

Богослов'я, філософія, юриспруденція, медицина, а пізніше природні науки складали основу університетської освіти. Кожен університет був поділений на факультети, на яких навчалися за спеціальностями, і на земляцтва, які об'єднували

студентів з одної країни. В усіх країнах Європи викладання велося на латинській мові.

Навчання могло розтягуватися на багато років, бо студенти нерідко переходили з одного університету в інший, дізнавшись, що десь лекції читає кращий професор. Цих подорожуючих студентів називали вагантами. З появою у середньовічній Європі університетів відроджуються традиції освітніх подорожей.

Багато держав, що виникли у Європі, обмежували свободу пересування людей, але не могли зупинити потоки пілігримів. Війни, у тому числі і хрестові походи, сприяли розширенню географічних уявлень середньовічної людини. Дорогами, прокладеними паломниками і воїнами, рушили торговці, зв'язуючи таким чином країни Заходу і Сходу

До тринадцятого століття апогею своєї могутності досягли венеціанські і генуезькі купці. Їх цікавили далекі країни Центральної Азії, Індія і Китай. Розуміючи, які можливості перед ними відкриває торгівля зі Сходом, найбільш сміливі з них відправлялись на пошук нових країн і нових торгових шляхів.

В 1260 р. в Італії сталась цікава подія. Два венеціанських торговці Ніколо і Маттео Поло відправляються з Константинополя для торгівлі у прикаспійські міста. Війна між монгольським правителем Берке і перським правителем Хулагу змусила їх змінити маршрут, і несподівано вони стали першими європейцями, яким вдалося пройти весь Азійський континент. Їх дорога пролягала на північний схід, в країну татар, далі вони відправились в Бухару, де прожили три роки.

Подорож з Бухари в Монголію розтягнулася на цілий рік і брати Поло, продираючись через багаточисельні гірські хребти Центральної Азії, прибули до монгольського правителя Китаю Хубілай-хану (онуку Чінгісхана). Купці Поло вільно володіли монгольською мовою і змогли переконати хана у вигідності торгівлі з західними країнами. В 1266 р. брати, виконуючи місію послів хана до Папи Римського, відправилися назад в Європу. Подорож була складною і розтягнулась на три роки.

Смерть Папи Климентія четвертого поламала їх плани і вони були змушені повернутися у Венецію і дочекатися обрання нового папи. Опинившись в рідному

місті, брати дізнались про смерть матері Марко і вирішили взяти з собою 15-річного юнака. Новий папа Григорій десятый і король-хрестоносець Людовік дев'ятий Святий наказали купцям вдруге відправитися в далеку дорогу, вручивши їм грамоти до хана. З цього власне і починається подорож Марко, сина Ніколо Поло, яскраво описане ним у Книзі про різноманіття світу.

Прибувши повторно до східного правителя, купці залишилися у нього на службі. Так, Марко Поло на 17 років став особистим посланцем великого Хубілая. За цей час він побував у багатьох провінціях гігантської держави.

За наказом хана він вів щоденник своїх подорожей, де описав Бірму і Вірменію, Корею і Сибір, Південну Індію і Східний Тибет. Поло досить докладно описує різні території, населені багаточисельними народами. Побувавши у Тибеті, венеціанський мандрівник відзначає, що там росте дивно товстий і високий бамбук. Купці і інші мандрівники беруть його з собою у дорогу і вночі кидають у вогонь, бо таким чином могли відігнати левів, ведмедів та інших хижаків. Народи, що населяли ці території, займалися скотарством і рослинництвом.

Книга Поло викликала велике зацікавлення в європейців. Нею зачитувалися в містах Європи. Не дивлячись на свою фрагментарність, вона стала першою у Європі розповіддю про азіатські країни. Щоденники Марко Поло в чотирнадцятому-п'ятнадцятому столітті слугувала для мандрівників керівництвом для складання географічних карт Азії.

Література

1. Воронкова Л.П. История туризма и гостеприимства: Учебное пособие. - М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. - 304 с.
2. Історія екскурсійної діяльності в Україні: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.К.Федорченко, О.М.Костюкова, Т.А. Дьорова, М.М.Олексійко. - К.: Кондор, 2004. - 166 с.
3. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні: Навч. посіб. / Передм. В.А.Смоля. - К.: Вища шк., 2002. - 195 с.
4. Основы туристской деятельности: Учеб. Пособие для сред. спец. учеб. заведений / Г.И.Зорина, Е.Н. Ильина, Е.В.Мошняга и др. - М.: Советский спорт, 2002. - 200 с.
5. Соколова М.В. История туризма: Учеб. Пособие. - М.: Издательский центр Академия, 2004. - 352 с.